

ГІЄШ Тетяна Романівна,

здобувач факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

СТЕПАНЕНКО Оксана Василівна,

завідувач кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, доцент

ФЕНОМЕН УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Актуальність дослідження української національної ідентичності значною мірою детермінована повномасштабною війною, яка виступила прискорювачем трансформаційних процесів у свідомості суспільства. Проблема є актуальною, адже потребує аналізу нових механізмів об'єднання народу, де традиційні елементи ідентичності поєднуються з громадянсько-політичними уявленнями як окремої людини, так і суспільства в цілому.

Поняття «ідентичність» є предметом міждисциплінарного вивчення, що зумовило різноманітність його трактування; складною, динамічною конструкцією, яка є фундаментальним чинником для згуртування народу, збереження культурної приналежності, самоідентифікації та державності.

Як зазначає М. Т. Степико, у період становлення особистості в процесах своєї життєдіяльності людина свідомо пов'язує себе з достатньо великою кількістю певних суспільних утворень: сім'я, родина, нація, народ, релігія, громадянство, держава [1]. Л. П. Нагорна визначає «я-ідентичності», які стосуються особистісних характеристик, та «ми-ідентичності», тобто віднесення ними себе до тих чи інших спільнот за віковими, професійними, статевими, територіальними, етнічними, конфесійними чи іншими ознаками [2]. Тобто, через приналежність до різних соціальних утворень людина формує свій статус та образ в соціумі, визначає свою роль та місце в суспільстві.

Поняття «ідентичність» виходить за рамки простої тотожності; воно ґрунтується на самоусвідомленні унікальності та автономності. Це система, де кожна людина визначає себе окремою, унікальною одиницею, а отже, є і буде принципово відмінною від інших індивідів, навіть у рамках спільності групових ознак. Такий аспект визначення ідентичності говорить виключно про внутрішнє ставлення.

Однак, для повного розуміння необхідно враховувати й інші ключові теорії підходу до розкриття даного поняття, які є не менш важливими. Наприклад, Ерік Еріксон, відомий американський психоаналітик у своїх працях «Ідентичність: юність і криза» та «Дитинство та суспільство» висловив теорію «Я» у часі та просторі. Згідно з цією концепцією, визначення ідентичності постає як відчуття внутрішньої цілісності та сталості

особистості, неперервності між минулим, теперішнім і майбутнім. Разом з тим, важливим є усвідомлення себе суб'єктом, чие майбуття виходить з минулого досвіду та проєктується в плани і ідеї, закладає щільний фундамент для розуміння того, ким ти є в цьому житті.

Аналізуючи наукові роботи вчених, таких як І. Д. Бех, К. О. Журба, Л. В. Канішевська, А. В. Корнієнко, Р. В. Малиношевський, Л. П. Нагорна, О. Д. Рейпольська, М. Т. Степико, можна дійти висновку, що національна ідентичність формується в декілька етапів, так званих механізмів, та проявляється поступово.

Першим, початковим і найбільш відомим механізмом, є механізм протиставлення. На цьому етапі відсутнє глибоке психологічне самоусвідомлення відокремленості. Становлення «ми-чужі, не такі як інші» відбувається за зовнішніми ознаками: мовою, територією, фізичними даними. Тобто, на основі фізично-комунікативних ознак, які не відображають глибинного розуміння національної ідентичності, а лише дають усвідомлення чіткої відмінності від представників інших держав і націй.

Другим є механізм безпосередньої належності до певної нації, при якому розмежування формується на внутрішніх відчуттях себе як одиниці народу. Ключову роль тут відіграє аспект соборності. У звичному вжитку під «соборністю» розуміється спільність, єдність цінностей певного етносу, взаємне духовне збагачення і розвиток [3].

Соборність - це ключова концепція політичної та філософської думки, яка виокремлює націю не просто як механічну сукупність громадян однієї держави, а як органічну спільність, яка має волю, певні духовні цінності та однакову мету свого буття. Головна ідея цього механізму закладається в різноманітті. Тобто, кожна окрема одиниця суспільства (особистість, громада, регіон, область) свідомо об'єднується з іншими для досягнення спільного суспільного блага. Варто підмітити, що соборність визнає і цінує конкретні різноманіття (регіональні, ідеологічні, культурні), не намагаючись зробити з них причину розколу, а навпаки, обертає їх на джерело сили.

Наступний механізм – механізм свідомості та духовності, де рушійною силою виступають не зовнішні фактори, не емоційність та єдність, а певна сукупність етнічних цінностей. Українському народові притаманні чесноти, які базуються на принципах справедливості, патріотизму, людяності, моралі та свободи. В ціннісних засадах можна побачити історію народу, його минуле та сьогодення.

В контексті нашої держави, матеріальні та духовні надбання українського народу становлять національні цінності, які є серцевиною освіти і виховання свідомих громадян [4]. Основними з них стали свобода, мова, культура, релігія, мужність, прагнення до справедливості, шанування звичаїв, родинні зв'язки, чесність та працьовитість. До них також належать: національна психологія; національний характер і темперамент; народна мораль; етика; національний спосіб мислення; народна естетика; народна правосвідомість; національна філософія (етнософія); національний світогляд; національна ідеологія; національна свідомість і самосвідомість [5].

Окрему увагу слід звернути на дані всеукраїнського опитування «Омнібус», яке було проведено в період з 6 до 20 липня 2022 року Київським міжнародним інститутом соціології, основним питанням якого було «Ким Ви себе перш за все вважаєте?» [6]. Як було виявлено, «громадянином України» себе вважає в середньому 85 % населення, «мешканцем певного регіону» приблизно 2 %, «представником етносу» близько 3 %, «громадянином Європи або світу» ще близько 2 %. В інших категоріях не набралось більше 1 %. Тобто, можна зробити висновок, що в Україні переважає саме громадянська належність, а не регіональна чи етнічна.

Варто зауважити, що для формування ідентичності наразі суттєвими є: дотримання рівності громадян; розробка та впровадження в національне законодавство реформ, які матимуть ефективний вплив та формуватимуть довіру суспільства до державних органів та законодавства; впровадження в систему освіти навчальних програм, які виховували б патріотизм; повага до державної символіки та влучне її використання; підтримка національно-культурних продуктів – літератури, кіно, музики.

Отже, результати здійсненого аналізу дозволяють зробити висновок про те, що українська національна ідентичність – це система, яка формувалася історично у відповідь на виклики через механізми культурного різноманіття та свідомості українців. Ідентичність набирає обертів саме у відповідь на зовнішні загрози, і силою її стає гнучкість, адаптація та об'єднання навколо духовних цінностей. Очевидним є те, що наразі саме проектування спільного соціального майбуття є ключовим моментом для подальшого формування самобутності українського народу.

Список використаних джерел

1. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-09/Ident-62307.pdf>.
2. Нагорна Л. П. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/477ccdca-0ce3-4d7b-941d-af4148ffcb4c/content>.
3. Журба К. О. Виховні засади утвердження української національної ідентичності : методичний посібник / К. О. Журба, І. Д. Бех, Л. В. Канішевська, А. В. Корнієнко, Р. В. Малиношевський, О. Д. Рейпольська. Івано-Франківськ, 2024. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744287/>.
4. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ ; Чернівці : Букрек, 2018. 318 с.
5. Романюк Н. Й. Загальнолюдські і національні духовні цінності – серцевина освіти і виховання. *Вісник ДЛЛУ*. 2001. №1. С. 343–348.
6. Дембіцький С. Показники національно-громадянської української ідентичності : пресреліз. Київ : Київський міжнародний інститут соціології, 2023. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1131&page=1>.

